

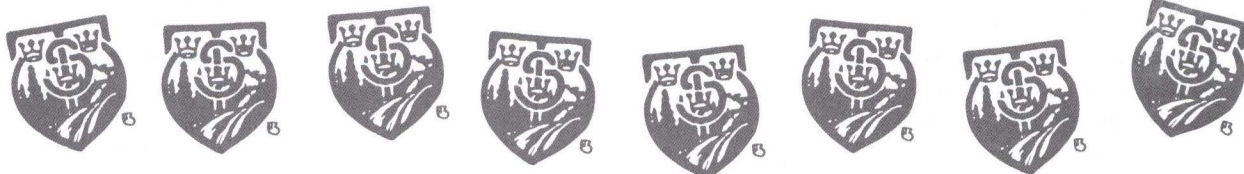
Liberalismens nedgång

| av Mattias Lundbäck

Nationalekonomen Eli Heckscher var åren 1911 till 1918 redaktör för Svensk Tidskrift. Den antologi som Kurt Wickman sammanställt för Timbro visar hur väl Heckschers tänkande står sig i våra dagar.

ELI HECKSCHER ÄR FÖREVIKAD av ett teorem som lärs ut på alla grundläggande kurser i handelsteori, världen över. Teoremet kallas "Heckscher-Ohlin-teoremet" och bygger på att olika länder har olika god tillgång till olika produktionsfaktorer. De produktionsfaktorer som man vanligtvis brukar exemplifiera med är kapital och arbetskraft. Ett land som har god tillgång till arbetskraft exporterar varor som för sin produktion kräver en stor andel arbetskraft; "är arbetskraftsintensiva". Länder med stor tillgång till kapital exporterar å andra sidan varor som produceras med kapitalintensiva metoder. Under vissa

man talar om neoklassisk teori associerar nog de flesta i dag till det som lärs ut på A-kurserna i nationalekonomi (mikroekonomi) vid våra högskolor och universitet. Det neoklassiska genombrottet kom mot slutet av 1800-talet och handlar i stort om att "marginalnyttan", det vill säga värdet av den sist producerade enheten av en vara, är det som bestämmer priset i kombination med hur konsumenterna på marginalen värderar varan. Konsumenternas marginella värdering brukar kallas för "efterfrågan" och producenternas marginella kostnader kallas "utbud". Den neoklassiska teorin förklarar paradoxer som att diamanter kan vara betydligt mer värda än vatten, trots att

förutsättningar innebär det att priset på arbetskraft (lönerna) och priset på kapital kommer att utjämnas mellan de länder som handlar med varandra.

Antologin "Om staten, liberalismen och den ekonomiska politiken" är en samling texter av en av Sveriges främsta nationalekonomer genom tiderna, Eli Heckscher. Mellan 1911 och 1919 redigerade han Svensk Tidskrift och bidrog själv med ett stort antal intressanta texter. En av dessa artiklar, "Liberalism, fascism, bolsjevism som ekonomiska system", är också återgiven i denna samling.

Svensk Tidskrift var vid denna tid en konservativ tidskrift. Men Heckscher vände sedermera konservatismen ryggen och konverterade till liberalismen. Det var tendenser till ökad nationalism i världen som fick Heckscher att vilja försvara liberalismen med större kraft. Att han bytte grundinställning hindrade honom inte från att även framgent bidra med artiklar till Svensk Tidskrift. Men med boken "Gammal och ny liberalism" (1921) bytte han alltså fot och valde att försvara en politisk inriktning som vid denna tid verkade i motvind.

Heckscher var för övrigt också en av de främsta företrädarna för neoklassisk ekonomisk teori i Sverige. När

det praktiska värdet av diamanter är begränsat, medan vatten är livsnödvändigt. Begreppet "perfekt konkurrens" brukar associeras med neoklassikerna, men de begränsade sig inte till att analysera marknader med många köpare och säljare. De studerade också vilken effekt brist på konkurrens kunde få på olika marknader.

I uppsatsen "Tvängshushållning och planhushållning" (1934) utreder Heckscher bland annat hur hyresreglering kan orsaka brist på lediga lägenheter och ovilja att bygga nya. Ämnet är alltjämt aktuellt, eftersom politiker ofta, trots all teoretisk kunskap och empirisk erfarenhet, ändå ofta väljer att införa hyresregleringar. Skälet till detta är att de kortsiktiga vinsterna för politikerna att sänka hyran för befintliga hyresgäster är viktigare än de allvarliga negativa effekter som en dylik politik får på lång sikt. Vi ser alltför väl effekterna av denna politik på bland annat Stockholms bostadsmarknad av i dag.

Men Heckscher berör också den negativa inställning som planhushållningens anhängare har till frihandel och fri rörlighet över gränserna, eller det vi numera kallar globalisering.

och fall

"Särskilt upplysande är sammanhanget i fråga om genomförandet av nationell självtillräcklighet och utrotningen av internationell handel. Det finns visserligen riktningar, sådana som den tyska nationalsocialismen, där man behärskas av fanatisk nationalism i förening med tro på 'planhushållning'; och i sådana fall är sammanhanget givet på förhand." (sid 221).

Heckscher menade att planhushållning, eller tvångshushållning som han egentligen tyckte var är en bättre term, förutsätter nationell slutenhet. Eftersom tanken på en "världsregering" förefaller så osannolik, följer att fascister, nazister och kommunister har en gemensam beröringspunkt. Heckscher skrev detta 1934, ett antal år innan Nazismen allmänt började förknippas med judeutrotningen och andra fruktansvärda brott mot mänskligheten. Det är därför intressant att han så tidigt drog parallellen. När någon numera pekar på gemensamma beröringspunkter för de olika ideologierna misstänks de ofta för att vilja smutskasta socialismen genom "guilt by association". Det var uppenbart inte Eli Heckschers syfte. Han såg tidigt en tydlig parallell mellan de olika systemen. Också i dag kan vi notera att fascistiska och anti-globalistiska rörelser, i bland annat Frankrike, verkar finna varandra väl. Bland annat den franska delen av Attac-rörelsen hyser såväl främlingsfientliga element som traditionella kommunister. I själva verket är värdegrunden för till exempel antiglobalismen och fascismen densamma; rädslan för och misstänksamheten mot det som är främmande.

I uppsatsen "Liberalism, fascism och bolsjevism som ekonomiska system" (1930) tar Heckscher det hela ännu ett steg och gör en regelrätt jämförelse mellan de tre olika ideologierna/samhällssystemen. Han konstaterar att produktionsmedlens ägare under socialism bara kan vända sig till staten. I förlängningen, konstaterar Heckscher, kommer det att sätta prismekanismen ur spel. Under kommunismen kommer dessutom det fria konsumtionsvalet att sättas ur spel. Redan under socialismen gör emellertid staten slut på nästan alla möjlighet för individerna att utöva annan verksamhet än den som staten fordrar av dem (sid 120).

MERKANTILISMEN

Men ideologier som förespråkade hård styrning av villkoren för ekonomiska transaktioner var inte något som först uppstod i och med den socialistiska läran. Heckscher introducerade ämnet ekonomisk historia i Sverige och var framför allt specialist på det näringssystem under 1600-talet som kallas för merkantilism. Merkantilismen byggde på ett omfattande privilegiesystem och Heckscher kunde jämföra merkantilismen, å ena sidan, och regleringar och ingrepp i det ekonomiska livet som skedde eller föreslogs i Heckschers egen tid, å den andra. Han befarade att hård ekonomisk styrning lätt kunde gå över i politiskt förtryck. Dessa farhågor grundade sig antagligen på Heckschers egna studier av hur ekonomiska regleringar under medeltiden kombinerades med en hård kontroll av att regleringarna efterlevdes.

I kapitlet "Merkantilismen som enhetssystem" (1931) kan vi läsa om hur man under merkantilismen på 1600-talet försökte bekämpa spridandet och produktionen av tryckta kattuner. Det handlade om att man framför allt i Frankrike ville skydda de producenter som använde äldre, omoderna, produktionsmetoder. "I Valence...", skriver Heckscher, "...dömdes sålunda vid ett och samma

tillfälle 77 personer till hängning, 58 att steglas levande och 631 till galärerna. En frikändes och ingen benådades." (sid 169). Ett tydligt exempel på att ekonomisk ofrihet och mänskligt förtryck genom tiderna har gått hand i hand.

Men Merkantilismen lämnade ändå över många uppgifter till privata händer som i det socialistiska, och till och med i det liberala samhället, antagligen hade skötts av staten. Övervakningen av en mängd lagar överlämnades till privatpersoner som belönades med andel i de böter som dessa kunde inkassera. Ostindiska kompaniet ägde i praktiken också hela det indiska väldet vid denna tid. Samtidigt var användandet av statsapparaten för ekonomiska uppgifter begränsat. Det berodde på att staten var näst intill omöjlig att hantera på grund av omfattande korruption. Godtyckligheten vid utdelandet av privilegier, eller vid bestraffning för olika brott, var närmast total.

"De kortsiktiga vinsterna för politikerna att sänka hyran för befintliga hyresgäster är viktigare än de allvarliga negativa effekter som en dylik politik får på lång sikt."

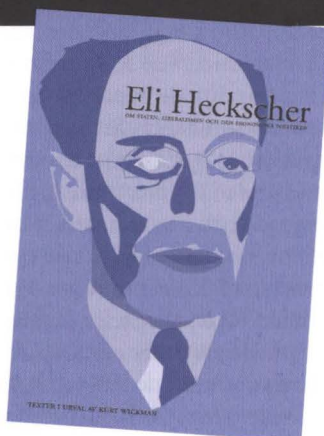
ELI HECKSCHER

Om staten, liberalismen och den ekonomiska politiken

Eli Heckscher (1879–1952) är en av Sveriges internationellt mest uppmärksammade ekonomer – fortfarande livligt citerad och läst. Men i Sverige är han i dag ganska okänd.

Eli Heckscher – om staten, liberalismen och den ekonomiska politiken är en antologi med texter i urval av Kurt Wickman.

Boken behandlar Heckschers vetenskapliga och politiska produktion samt ger dagens läsare tillgång till bortglömda, men fortfarande högst läsbara, texter av en av vår intellektuella historias stora andar.

Beställ direkt från TIMBRO – 30 % rabatt!
Besök www.timbro.se/bokhandel

221 kr inklusive moms. Hft m skyddsomslag, 404 sidor.
Porto tillkommer. (Ord pris i handeln 315 kr.)

Jag beställer ____ ex av ELI HECKSCHER *om staten, liberalismen och den ekonomiska politiken* (451-8).

NAMN _____

FÖRETAG _____

ADRESS _____

E-POST _____

SVT

TIMBRO, BOX 5234, 102 45 STOCKHOLM, FAX 08-587 898 55, TEL 08-587 898 00
WWW.TIMBRO.SE, INFO@TIMBRO.SE

Det är inte alltför långsökt att dra en parallell mellan den ekonomiska situationen i dagens Ryssland och merkantilismen. Förhoppningsvis finns förutsättningar för Ryssland att snabbare ta sig ur det merkantila systemet än vad västra Europa gjorde. Bland annat därför att politiker numera har bra mycket bättre kunskap om hur ineffektiva system av den merkantila typen i realiteten är och medvetet strävar i en annan riktning.

Socialism bygger, enligt Heckscher, i grunden på att statsapparaten fungerar. Utan en fungerande stat, är socialismen otänkbar. Det innebär att liberalismens genombrutt i sig var en absolut förutsättning för att socialismen alls skulle kunna införas i ett land. Detta eftersom den effektiva staten uppstod först i och med liberalismen. Och vänder man på resonemanget skulle man kunna säga att Ryssland nu reverserat utvecklingen. Genom en osannolik regress har de via socialismen återvänt till merkantilismen.

I uppsatsen "Ödeläggelsen av 1800-talets hushållning" (1948) varnar Heckscher för de mer och mer omfattande statliga ingreppen i samhället. Resonemangen påminner där en hel del om Hayeks "Vägen till trälldom", på samma tema. Samma år skrev för övrigt George Orwell boken "1984" där han speglar ett samhälle där staten kontrollerar alla aspekter av människors privata leverne och deras åsikter. Eli Heckscher ansåg emellertid att staten bör vara stark när det gäller statens kärnuppgifter. Så är emellertid inte alltid fallet, konstaterade han, och kritiserade såväl statens inblandning i näringslivet, som politikernas alltför stora beredvillighet att låta affärsmän få inflytande över politiken. Som han skriver i uppsatsen "Den svenska exportens historia" (1945), sid 70:

"Man blandar sig i affärsmannens göranden och låtan, men samtidigt tager man ständigt stora affärsmän till råds i fråga om de verkliga ekonomiska statsuppgifterna."

Han fortsätter:

"I samhällets intresse arbetar han [affärsmannen] när den politiska makten icke står till hans förfogande; har han däremot denna makt blir den, och icke verksamhet i behovstäckningens tjänst, hans medel att skaffa sig rikedom."

Adam Smith gjorde samma analys i "Nationernas välstånd", där han rekommenderade att staten inte borde skapa tillfällen för affärsmännen att komma överens och begränsa konkurrensen. Det är ett fastställande som ter sig högaktuell även i vår tid. Näringsminister Björn Rosengrens kohandel med Apoteksmonopolet är ett exempel på hur politikerna kan utnyttjas för att utverka privilegier åt näringsidkare. Ett mer tragikomiskt exempel är Jonas Birgerssons, Framtidsfabrikens grundare, generösa erbjudande att ställa upp i något svenskt politiskt partis partistyrrelse, likgiltigt vilket parti.

KONFLIKT MED KEYNES

Heckscher begränsade sig emellertid inte till att analysera enskilda marknader och de hinder som staten sätter upp för marknadernas funktion. Han debatterade också makroekonomiska frågor med bland andra John Maynard Keynes. Ett exempel på detta är den konflikt som uppstod apropå Keynes något märkliga läsning av Heckschers verk om merkantilismen.

Merkantilismen som var ett system som byggde på utdelandet av privilegier och förmåner byggde ju i grunden på att staten skulle styra handelsmän och hantverkare till att verka för samhällets bästa. Merkantilisterna ville också stimulera export på bekostnad av import. Keynes menade att merkantilisterna, medvetna om behovet av att stimulera ekonomin, medvetet gynnat exporten på importens bekostnad. Heckscher kontrade med att påpeka att merkantilisterna inte rimligen kunde veta vilka politiska ingrepp som gynnade eller missgynnade ekonomin. Detta helt enkelt eftersom de inte hade någon överblick över ekonomin på det sätt som man först flera hundra år senare fick.

Heckscher kritiserade också Keynes teorier mer direkt och använde därvidlag även historiska referenser. Keynes teori innebar att ett stort sparande var skadligt för ekonomin. Om så var fallet borde det gå att hitta historiska referenser som antydde att den ekonomiska utvecklingen varit som starkast när sparandet varit som lägst. Några sådana tecken kunde inte Heckscher finna. Under medeltiden var sparandet i ekonomin betydligt mindre, särskilt bland de rika i samhället. Överskott användes till lyx och flärd i stället för till sparande. Skulle då inte medeltiden också karaktäriserats av större välstånd än dagens samhälle?

Heckscher trodde att Keynes präglats av mellankrigstidens arbetslöshet och byggde sina teorier med bas i denna verklighet. Vid denna tid fanns emellertid inte de moderna förklaringar till strukturellt betingad arbetslöshet som modern nationalekonomisk forskning gett oss. Därför kämpade Keynes mot neoklassikernas modeller som förutsatte perfekt information hos de ekonomiska aktörerna. Det var ett lättare motstånd, eftersom ihållande arbetslöshet förblev oförklarad av modeller. Keynes fick därmed en debattmässig fördel.

De moderna förklaringarna till förekomsten av strukturell arbetslöshet bygger, i kontrast till de tidiga neoklassiska modellerna, på imperfekt information. Påbyggnaden på neoklassisk ekonomisk teori med analysen av asymmetrisk information ger oss möjligheten att arbetslöshet bestäms av strukturella faktorer. Senare tids

makroekonomiska teorier, av bland andra Edward Prescott och Finn Kydland (Real business cycle), kan i kombination med asymmetrisk information till och med förklara konjunkturellt betingad arbetslöshet. Några sådana teorier fanns dock inte utvecklade vid den tiden.

SNAPSGLOSSYNDROMET

Än mer aktuell än debatten om arbetslöshetens ursprung är Heckschers kritik av att enskilda individer beskattades hårt, samtidigt som stora företag slipper lindrigt undan. I uppsatsen "De nya skatteförslagen" (1947) kritiserade Heckscher socialdemokraterna för att missgynna det privata sparandet.

"Bolagssparandet har den stora olägenheten ur den synpunkten, som jag nu anlägger, att det konsoliderar stora företag." (sid 274)

Heckscher pekar på det individuella sparandets betydelse.

"Det är genom den kapitalbildning som uppstår från den enskilde som över huvud det enskilda initiativet kan existera."

Långt senare, på 1990-talet, skulle den socialdemokratiska skattepolitiken återigen kritiseras. Nu av Magnus Henrekson, då forskare vid Industriens Utred-

ningsinstitut. Kritiken riktade in sig på att skattepolitiken låste in kapital och skapade en osund företagsstruktur, det så kallade "snapsglossyndromet". Liknelsen med snapsglas kom sig av att det i Sverige finns ett stort antal små företag, ett försumbart antal medelstora företag och ett ganska stort antal storföretag. Orsaken till detta anses vara att skattepolitiken missgynnar småföretagens expansion. Men Heckscher var först och han förutsåg effekterna långt innan man kunde observera de faktiska resultaten av skattepolitiken.

Men tyvärr kan vi konstatera att Heckscher tillhörde förlorarna när tanken på omfattande ingripanden i ekonomin mot slutet av 30-talet och de följande femtio åren vann allt fler anhängare. Först mot slutet av 70-talet hade motståndarna till statsingripanden lyckats mobilisera sig. Men nu kallades marknadsekonomin förvarare i Sverige för nyliberaler, eftersom till och med själva begreppet "liberalism" med tiden blivit så nersolkat av etatismens anhängare att det fortfarande var närmast helt obrukbart för att beteckna de idéer som Eli Heckscher stod för. Självt såg Heckscher den utvecklingen komma, något som bidrog till att han bröt med sin vän, folkpartiledaren och ekonomen Bertil Ohlin, redan i början av 30-talet. För den svenska liberalismen hade förfallet bara börjat.

Ekonomie Dr Mattias Lundbäck (mattias.lundback@svd.se) är ledarskribent vid SvD

"I själva verket är värdegrunden för till exempel antiglobalismen och fascismen densamma; rädslan för och misstänksamheten mot det som är främmande."